

การดูแลสุขภาพโค-กระบือ

ลิขสิทธิ์

กรมปศุสัตว์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

จัดพิมพ์โดย

กองปศุสัตว์สัมพันธ์ กรมปศุสัตว์

ถนนพญาไท กรุงเทพฯ 10400

โทร. 0-2653-4493, 0-2653-4444 ต่อ 2431

โทรสาร 0-2653-4934

พิมพ์ที่

โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด

79 ถนนงามวงศ์วาน แขวงลาดยาว เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900

พิมพ์ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2545 จำนวน 30,000 เล่ม

ผู้เรียบเรียง

กลุ่มงานบำบัดโรคสัตว์ใหญ่

กองสัตวรักษ์ กรมปศุสัตว์

โทร. 0-2653-4481, 0-2653-4444 ต่อ 4321, 4322

คำนำ

เอกสารคำแนะนำการดูแลสุขภาพโค-กระบือเล่มนี้ มีเนื้อหาของโรค รวมทั้งกลุ่มอาการเกี่ยวกับสาเหตุ การติดต่อ อาการ การรักษา การควบคุมและป้องกันโรค การป้องกันโรคพยาธิ รวมทั้งการพยาบาลสัตว์เบื้องต้น ดังนั้นผู้มีหน้าที่ในการดูแลสุขภาพโค-กระบือ ควรจะมีพื้นฐานในการจัดการฟาร์มและการจัดการด้านสุขภาพโค-กระบือ ตลอดจนการดูแลสุขภาพของโค-กระบือ เพื่อจะได้แก้ไขปัญหาเรื่องโรคต่างๆ ที่อาจเกิดขึ้นภายในฟาร์มอย่างถูกต้อง และดำเนินการวางแผนในการควบคุม ป้องกันโรคอย่างถูกวิธี

หวังว่าเอกสารคำแนะนำเล่มนี้ คงจะเป็นประโยชน์ต่อผู้มีหน้าที่ดูแลสุขภาพโค-กระบือ และเกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์

กรมปศุสัตว์

สารบัญ

หน้า

การดูแลสุขภาพโค-กระบือ	1
การป้องกันโรคที่จะเกิดแก่โค-กระบือ	1
ฉีดวัคซีนเพื่อสร้างความต้านทานโรคในฝูงโค-กระบือ	2
การเลือกซื้อโค-กระบือใหม่เข้าฝูง	3
มาตรการป้องกันการติดต่อหรือการระบาดของโรค	3
โรคในสัตว์หมายถึงอะไร	5
โรคสัตว์มีสาเหตุจากอะไร	6
โรคในโค-กระบือที่ควรรู้จัก	6
- โรคปากและเท้าเปื่อย	6
- โรคเฮโมรายิกเซพติคซีเมีย	9
- โรคแอนแทรกซ์	10
- โรคนิวโมเนอโรซิส	12
- วัณโรคในโค	13
- โรคพิษสุนัขบ้า	14
- โรคท้องอืด	16
- โรคท้องเสีย	18
- โรคไข้น้ำนม	19
- โรคก๊ีบเน่า	21
- โรคตาเจ็บ	23
การป้องกันและรักษาโรคพยาธิ	23
การพยาบาลสัตว์เบื้องต้น	31
แผนการดูแลสุขภาพโค-กระบือประจำปี	38

การดูแลสุขภาพโค-กระบือ

การเลี้ยงโค-กระบือให้ประสบผลสำเร็จนั้นเริ่มต้นจากการคัดเลือกปรับปรุงพันธุ์โค-กระบือเพื่อให้โค-กระบือที่เลี้ยงมีลักษณะดี โตไว รวมทั้งการจัดการสิ่งแวดล้อมให้สัตว์อยู่อย่างสุขสบายและปลอดภัย มีการจัดการด้านสุขภาพที่ดีให้คอกและโรงเรือนมีความสะอาด ให้โค-กระบือได้กินอาหารที่มีคุณภาพจำนวนเพียงพอและเหมาะสมแก่อายุ แต่สิ่งสำคัญประการหนึ่งที่เกี่ยวข้องหรือผู้เลี้ยงสัตว์ไม่อาจจะเลยได้ก็คือ การดูแลสุขภาพของโค-กระบือ เพื่อให้โค-กระบือแข็งแรงมีชีวิตรอดอยู่ยืนยาวจนให้ผลผลิตตามวัตถุประสงค์ที่ผู้เลี้ยงต้องการ

การดูแลสุขภาพโค-กระบือ ที่เกษตรกรสามารถทำได้ด้วยตนเอง ประกอบด้วย

1. การป้องกันโรคที่จะเกิดแก่โค - กระบือ
2. การป้องกันโรคพยาธิ
3. การพยาบาลสัตว์เบื้องต้น

การป้องกันโรคที่จะเกิดแก่โค-กระบือ

เกษตรกรหรือผู้เลี้ยงควรศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับสภาวะโรคติดต่อหรือโรคระบาดที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นของตน รวมถึงต้องรู้ว่าบริเวณที่เลี้ยงสัตว์มีความรุนแรงของการเป็นโรคพยาธิมากน้อยเพียงใด เพื่อหาวิธีควบคุมและป้องกันไว้ล่วงหน้า เนื่องจากการลงทุนในการป้องกันนั้นอาจเสียเวลาและค่าใช้จ่ายบ้าง แต่ดีกว่าที่เราจะมาเสียเวลาและค่าใช้จ่ายในการรักษา เพราะนอกจากจะเสียค่าใช้จ่ายมากกว่าแล้ว อาจทำการรักษาไม่หาย หรือถ้าหายก็ไม่แข็งแรงให้ผลผลิตน้อยเลี้ยงไม่ได้อีกต่อไป

ฉีดวัคซีนเพื่อสร้างความต้านทานโรคในฝูงโค-กระบือ

ผู้เลี้ยงต้องรู้จักการควบคุมและป้องกันโรคที่สำคัญให้แก่โค-กระบือ เริ่มต้นจากแรกเกิดต้องให้ลูกโคได้ดูดนมจากแม่ในทันทีที่เกิด เพราะนมในช่วง 2-3 วันแรกเกิดนี้เป็นนมน้ำเหลือง มีสารอาหารที่มีคุณค่าและมีภูมิคุ้มกันโรคต่างๆ ให้แก่ลูกโค ลูกกระบือได้ระยะหนึ่ง หลังจากนั้นเราต้องฉีดวัคซีนป้องกันโรคระบาดเพื่อกระตุ้นการสร้างภูมิคุ้มกันโรคเมื่อลูกโค-กระบือโตขึ้นจนสามารถสร้างภูมิต้านทานโรคได้เองแล้ว

วัคซีนที่จำเป็นต้องฉีดโดยทั่วไป ได้แก่ วัคซีนป้องกันโรคปากและเท้าเปื่อย โรคเฮโมรายิกเซฟติซิเมีย (โรคคอบวม) และในบางพื้นที่ต้องฉีดวัคซีนป้องกันโรคแอนแทรกซ์ และโรคไข้ซา (โรคแบลคเล็ค) เราจะกล่าวต่อไปในเรื่องโปรแกรมการดูแลสุขภาพสัตว์

สิ่งที่ต้องทราบก่อนการฉีดวัคซีนให้แก่สัตว์

1. ฉีดวัคซีนให้แก่สัตว์ที่สุขภาพดีไม่เป็นโรคเท่านั้นและไม่ควรฉีดให้สัตว์ที่กำลังจะนำไปฆ่า
2. ศึกษาการใช้ การเก็บรักษาวัคซีนแต่ละชนิดและใช้ตามคำแนะนำของสัตวแพทย์เท่านั้นโดยเฉพาะกรณีเกิดโรคระบาด
3. สัตว์บางตัวอาจเกิดอาการแพ้หลังฉีด จึงควรกักรอสังเกตอาการสัตว์ไว้ในที่ร่มประมาณหนึ่งชั่วโมงถ้าเกิดการแพ้ต้องให้สัตวแพทย์รักษาเพราะถ้าแก้ไขไม่ทันหรือไม่ถูกวิธีอาจถึงแก่ชีวิต
4. สัตว์จะมีความคุ้มโรคได้ภายหลังการให้วัคซีนแล้วประมาณ 15 วัน ควรพยายามฉีดให้แก่สัตว์ทุกตัวในหมู่บ้านเพื่อให้ระดับภูมิคุ้มกันโรคในฝูงสูง โอกาสที่โรคจะเข้าไประบาดได้จึงมีน้อย

การเลือกซื้อโค-กระบือใหม่เข้าฝูง

การเลือกซื้อโค-กระบือใหม่ที่จะมาเลี้ยงในฝูง ควรเลือกซื้อจากแหล่งที่ทราบประวัติของโค-กระบือ ภาวะการเกิดโรคต่างๆ หรือมีการฉีดวัคซีนมาแล้วหรือไม่ หรือฉีดมาแล้วนานเท่าใด พร้อมกับควรจะได้มีการตรวจสอบโรคติดต่อที่สำคัญบางชนิด เช่น วัณโรคและ бруเซลโลซิส ซึ่งทั้ง 2 โรคนี้ จะมีการติดต่อที่รุนแรงสามารถแพร่กระจายในฝูงได้อย่างรวดเร็ว จะทำให้ความเสียหายให้ผู้เลี้ยงในภายหลังรวมถึงการที่จะติดต่อถึงผู้เลี้ยงได้ด้วย

โค-กระบือที่ซื้อเข้ามาใหม่ควรแยกเลี้ยงไว้ต่างหากไกลจากฝูงโคเดิม และไม่ปล่อยให้เข้ารวมกัน โดยกักไว้อย่างน้อย 30 วัน หรือ 2 อาทิตย์ถ้าเป็นกระบือ และทำการตรวจสอบอาการอย่างใกล้ชิด หากโค-กระบือที่ซื้อมังไม่ทำการฉีดวัคซีน ให้ทำการฉีดวัคซีนป้องกันโรคต่างๆ ให้ครบ รวมถึงทำการถ่ายพยาธิ ก่อนปล่อยรวมฝูง

มาตรการป้องกันการติดต่อหรือการระบาดของโรค

1. โดยทั่วไปโรคต่างๆ จะติดต่อหรือเกิดระบาดได้โดย
 - 1.1 ติดต่อโดยตรงระหว่างตัวที่ป่วยกับตัวที่ดี เช่น หายใจรด จาม เลีย หรือเสียดสีกัน
 - 1.2 ติดต่อทางอุปกรณ์เครื่องใช้ในคอก หรือติดไปกับตัวผู้เลี้ยง
 - 1.3 แมลง หรือสัตว์อื่นพาไป เช่น เห็บ เหลือบ นก หนู แมลงสาบ
 - 1.4 ติดต่อจากดิน เช่น แอนแทรกซ์ หรือ เชื้อบาดทะยัก สามารถคงทนอยู่ในดินได้นานหลายปี
 - 1.5 ติดต่อโดยการปนเปื้อนไปกับน้ำหรืออาหาร

2. แยกโค-กระบือที่ป่วยออกจากตัวที่ดี

วิธีนี้จะประหยัดและได้ผลดี โดยผู้เลี้ยงต้องหมั่นสังเกตอาการผิดปกติ หรืออาการป่วยตั้งแต่เริ่มแรก เพื่อที่จะแยกโค-กระบือที่ป่วยออกมาเลี้ยงและทำการรักษาได้ทันเวลาที่ อีกทั้งเป็นการง่ายต่อการรักษาและป้องกันการติดต่อไปยังโค-กระบือตัวอื่นในฝูง ถ้ามีการป่วยมากกว่า 2 ตัว ในระยะเวลาใกล้เคียงกันและมีอาการเหมือนกัน ให้สงสัยไว้ก่อนว่าจะเป็นโรคติดต่อหรือโรคระบาดที่ร้ายแรง ให้รีบตามสัตวแพทย์ในพื้นที่ของท่านมาช่วยทำการรักษาและป้องกัน ก่อนที่โรคจะติดต่อหรือระบาดลุกลามมากยิ่งขึ้น

3. อาการที่จะสังเกตได้ว่าโค -กระบืออาจไม่สบายหรือเป็นโรค

ผู้เลี้ยงควรใช้การสังเกตความผิดปกติภายในฝูงตลอดเวลา เช่น การกินอาหาร การถ่ายของเสีย อุจจาระ ปัสสาวะ พฤติกรรมของโค-กระบือในฝูง โดยต้องคอยสังเกตขณะสัตว์ปกติไว้ เมื่อเวลาสัตว์ป่วยจะแสดงอาการผิดปกติจากที่เคยเป็นผู้เลี้ยงก็จะรู้ได้ นอกจากนี้ควรมีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับเรื่องต่อไปนี้

3.1 การที่สัตว์มีอุณหภูมิร่างกายสูงกว่าปกติ รู้ได้โดยใช้หลังมือสัมผัสผิวหนังบริเวณข้อพับของต้นขาหลังด้านในจะรู้สึกว่าร้อนกว่าในสัตว์ปกติ หรือใช้เทอร์โมมิเตอร์วัด ค่าอุณหภูมิปกติของโค-กระบือ ประมาณ 38.5 องศาเซลเซียส หรือ 101.5 องศาฟาเรนไฮต์ถ้าสูงกว่านี้ถือว่าสัตว์เป็นไข้

3.2 โค-กระบือที่ไม่สบายหรือกำลังเป็นโรค จะมีอาการต่างๆ เหล่านี้ อย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างรวมกัน คือ

- กินอาหารหรือหญ้าน้อยลง หรือไม่ยอมกิน
- ไม่เคี้ยวเอื้อง ซึ่งปกติโคจะต้องทำการเคี้ยวเอื้อง
- ซึม นัยน์ตาขุ่นมัว หรือมีขี้ตามากผิดปกติ
- จมูกแห้ง มีไข้สูง หรือหอบ

- ขนหรือผิวหนังหยาบกร้าน
 - อาการที่ผิดไปจากปกติอื่นๆ เช่น การนอน การเดิน ฯลฯ
- เมื่อพบอาการผิดปกติแต่เริ่มแรกจะได้แยกสัตว์ป่วยออกมา

ทำการรักษาได้ทันที่หรือตามสัตวแพทย์มาช่วยแก้ไข

3.3 เมื่อมีสัตว์ตายโดยไม่ทราบสาเหตุหรือเป็นโรคระบาด ควรตามสัตวแพทย์มาช่วยตรวจดูเพราะอาจเป็นโรคที่ติดต่อถึงคนได้ หากสัตวแพทย์อนุญาตให้กินจึงกินได้ ถ้าเป็นโรคติดต่อหรือโรคระบาดควรเผาหรือฝังซากให้ลึกกว่าผิวดินไม่น้อยกว่า 1 เมตรและโรยกันหลุมด้วยปูนขาวหรือยามาเชื้อ

3.4 กำจัดและทำลายสัตว์ที่เป็นโรคติดต่อร้ายแรงซึ่งเราทราบได้โดยการให้สัตวแพทย์มาทำการทดสอบเป็นประจำ เช่น วัณโรค โรคบรูเซลโลซิส (โรคแท้งติดต่อ) เพื่อไม่ให้โรคแพร่ติดต่อไปยังสัตว์อื่นหรือติดต่อกันได้

โรคในสัตว์หมายถึงอะไร

โรคที่เกิดขึ้นในสัตว์ หมายถึง การที่สภาพร่างกายสัตว์แสดงอาการผิดปกติไปจากเดิม เนื่องจากร่างกายไม่สามารถทำงานตามปกติได้ จึงทำให้เกิดอาการที่เรียกว่าป่วย เช่น การมีไข้ หายใจผิดปกติ เบื่ออาหาร ร่างกายชুবวม เพื่อให้เข้าใจง่ายจะแบ่งโรคเป็น 2 พวก คือ โรคธรรมดาและโรคระบาด

โรคธรรมดา จะเกิดขึ้นเฉพาะกับสัตว์ตัวใดตัวหนึ่งเท่านั้น สามารถที่จะรักษาให้หายได้

โรคระบาด เมื่อเกิดขึ้นแล้ว สามารถแพร่ระบาดจากสัตว์ตัวหนึ่งไปยังสัตว์ตัวอื่นๆ ได้ในเวลาอันรวดเร็ว โดยมีการติดต่อได้หลายทาง

โรคสัตว์มีสาเหตุจากอะไร

ที่ป่วยและเป็นกันมากๆ มักเกิดจากการติดเชื้อโรคต่างๆ เช่น เชื้อแบคทีเรีย ไวรัส เชื้อรา บางโรคต้องรักษาด้วยยาปฏิชีวนะ เช่น โรคที่เกิดจากเชื้อแบคทีเรีย บางโรคอาจหายได้เอง เช่น โรคที่เกิดจากเชื้อไวรัสบางชนิด เพียงแต่ต้องทำให้ร่างกายแข็งแรงเพื่อสร้างภูมิคุ้มกันต้านทานขึ้นมาต่อสู้กับเชื้อโรค โรคบางอย่างต้องใช้เวลารักษานานๆ แต่อาการไม่รุนแรง เช่น โรคที่เกิดจากเชื้อราบางชนิด

บางครั้งโรคที่เป็นอาจไม่ได้เกิดจากเชื้อโรค แต่เกิดจากขาดสารอาหารหรือได้รับสารอาหารไม่เพียงพอ เช่น กินอาหารที่ขาดคุณภาพ เช่น ขาดวิตามินหรือแร่ธาตุ หรืออาจเกิดจากได้รับสารพิษจากพืชและสัตว์ ตลอดจนยาฆ่าแมลงต่างๆ ที่ใช้ในสวน ในนา เป็นต้น สัตว์อาจเป็นโรคทางกรรมพันธุ์ โดยได้รับการถ่ายทอดจากพ่อ แม่ หรืออาจเกิดจากการที่อวัยวะบางส่วนทำงานผิดปกติไป

และที่พบบ่อยๆ ก็คือ การที่สัตว์ได้รับบาดเจ็บจากอุบัติเหตุต่างๆ ทำให้เกิดเป็นแผลเล็กน้อยจนถึงกระดูกหักในบางครั้งซึ่งอาจร้ายแรงถึงต้องทำลายสัตว์ตัวนั้น ถ้าเป็นแผลเล็กน้อย ผู้เลี้ยงไม่ควรละเลย ควรศึกษาเรื่องการรักษายาบาลเบื้องต้นให้สามารถรักษาแผลเล็กน้อยได้ ใส่ยาฆ่าเชื้อและดูแลเรื่องความสะอาดจนแผลหายอย่าปล่อยให้ปลดปลดเลยจนแผลเกิดการติดเชื้อยากแก่การรักษาและสิ้นเปลืองเงินค่ายา

โรคในโค-กระบือที่ควรรู้จัก

โรคปากและเท้าเปื่อย

อาจเรียกว่าโรคปากเปื่อยกีบเน่า เป็นโรคระบาดที่ติดต่อได้รวดเร็ว โค-กระบือเป็นโรคนี้ได้ง่ายกว่าสัตว์ชนิดอื่น มักไม่ทำให้สัตว์ถึงตาย แต่กินอาหารไม่ได้เพราะเป็นแผลบนลิ้นและในปาก ทำให้ซุบซอม แผลที่ขาและที่กีบจะทำให้ขาเจ็บเดินและทำงานไม่ได้ การตายเนื่องจากกินอาหารไม่ได้และเกิดโรคแทรกซ้อน

สาเหตุ เกิดจากเชื้อไวรัส ในประเทศไทยมี 3 ชนิด คือ ชนิดโอ ชนิดเอ และชนิดเอเซียวัน

การติดต่อของโรค เป็นไปได้ 4 ทางคือ

1. โดยการกินเอาเชื้อโรคที่ปนเปื้อนอยู่กับอาหารและน้ำหรือหญ้า ลูกที่กินนมแม่ที่เป็นโรคมักได้รับเชื้อทางน้ำนม หรืออาจได้รับโดยตรงจากการเลีย
2. โดยการหายใจเอาเชื้อที่ปะปนอยู่กับอากาศและฝุ่นละอองโดยการพาของลม
3. โดยการเคลื่อนย้ายสัตว์หรือซากสัตว์ที่เป็นโรค ก็จะทำให้เชื้อแพร่กระจายไปอย่างรวดเร็ว
4. คนที่เข้าไปในพื้นที่หรือบ้านที่มีโรคระบาดอยู่แล้ว เชื้อโรคจะติดมากับรองเท้า เสื้อผ้า และตามร่างกาย แล้วนำเชื้อโรคแพร่ระบาดไปยังฝูงอื่นต่อไป

อาการ เริ่มเกิดเป็นเม็ดตุ่มที่เยื่อชุ่มบริเวณปากและจมูก หรือที่หัวนมและเต้านม ขณะเดียวกันจะมีไข้สูง เบื่ออาหาร หงอยซึมน้ำลายไหลฟูมปาก จากนั้นประมาณ 24 ชม. เม็ดตุ่มจะแตกออก เยื่อชุ่มจะลอกออกเป็นแผล ถ้าไม่มีเชื้ออื่นปะปนแผลนี้จะหายเองใน 1 อาทิตย์ แต่ถ้ามีเชื้ออื่นปะปนจะทำให้เกิดฝีเรื้อรังขึ้นได้ หลังจากนั้น 2-5 วัน ก็จะเกิดอาการที่ก๊ีบ สัตว์ที่ท้องอาจจะแท้งได้ บางรายอาจเกิดโรคแทรกซ้อน เช่น ปอดบวม โลหิตเป็นพิษ (เชื้อเข้าสู่กระแสโลหิต) อาจทำให้สัตว์ตายได้

น้ำลายไหลออกจากปากและของเหลวออกจากจมูก

การป้องกัน ฉีดวัคซีนป้องกันโรคปากและเท้าเปื่อยซึ่งมีอยู่ 3 ชนิด คือ ชนิดโอ ชนิดเอ ชนิดเอเซียวัน กรณีที่ยังไม่เคยได้ฉีดมาก่อน หรือเว้นการมานานเกิน 1 ปี ต้องฉีด 2 ครั้ง โดยครั้งที่ 2 ฉีดหลังจากครั้งแรก 3-4 อาทิตย์ ในพื้นที่ที่มีการระบาดของโรค ให้ปฏิบัติตามคำแนะนำของสัตวแพทย์ในพื้นที่อย่างเคร่งครัด

การรักษา

1. รักษาแผลที่ปากและที่กีบทายาน้ำส้มม่วง (เย็นเย็นไวโอเล็ต) ที่กีบอาจใช้ยาทาที่กรมปศุสัตว์แจกให้หรือใส่ยาป้องกันแมลงวันตอมและวางไข่
2. ใช้เปลือกต้นสีเสียด เปลือกต้นแค เปลือกต้นมะขามเทศ เปลือกผลมังคุดต้ม หรือใบชาชงแก่ๆ ทิ้งให้เย็นนำมาชะล้างแผลที่ลิ้นและปาก หรือใช้หัวไพล ยอดมะกอก หรือผลมะกอกเอาแต่เนื้อโกลกให้ละเอียดคลุกให้เข้ากับเกลือป่น ใช้กวาดลิ้นหรือแผลในปาก 2-3 วันติดต่อกัน
3. ใช้ยามาเชื้อไอโอดีน 1:300 หรือ 2.5 ซีซี. ผสมน้ำสะอาด 1 ขวดแม่โจง (750 ซีซี.) หรือใช้ยามาเชื้ออื่นๆ ที่ไม่ระคายเคืองเยื่อหุ้มแทนได้ชะล้างแผลที่ลิ้นและปาก
4. การดูแลแผลที่กีบ ใช้ผงซัฟฟอกละลายน้ำ คนจนเป็นฟองดีแล้วใช้โยกามมะพร้าวจุ่มน้ำยาที่ผสมไว้ขัดตามโรกิบ ร่องกีบ อู้งกีบให้ทั่ว และเป็นแผลแดง ถ้ามีหนองให้เก็บออกให้หมด ล้างจนสะอาดแล้วใช้น้ำเปลือกไม้ต้มหรือน้ำยาฆ่าเชื้อล้างซ้ำจนสะอาด เช็ดให้แห้ง ทายาทากีบ หรือขี้ผึ้งที่ผสมยาปฏิชีวนะ แล้วโรยยาผงกันแมลงวางไข่ ทำเช่นนี้ทุกวันจนแผลหาย ให้สัตว์ป่วยอยู่ในที่แห้งสะอาดและใช้ฟางปูพื้น

โรคเฮโมรายิกเซฟติซีเมีย

เรียกอีกชื่อหนึ่งว่าโรคคอบวม เป็นโรคที่เกิดแก่ โค-กระบือ แพะ แกะ สุกร และสัตว์ปีก มีการระบาดอยู่ทั่วไปในประเทศไทย

สาเหตุ เกิดจากเชื้อแบคทีเรีย เชื้อนี้มีอยู่ในร่างกายของสัตว์ที่ สมบูรณ์เป็นปกติ ต่อเมื่อร่างกายสัตว์อ่อนแอและไม่สมบูรณ์ เชื้อนี้ก็จะเริ่ม แสดงปฏิกิริยาทำให้เกิดเป็นพิษต่อร่างกาย และแพร่ระบาดลูกกลมติดต่อไปยัง สัตว์อื่นต่อไป

การติดต่อ เชื้อเข้าสู่ร่างกายทางแผลที่ผิวหนัง เยื่อชุ่มในปากและ ลำไส้ โดยสัตว์กินน้ำหรือหญ้าที่มีเชื้อมีปะปนอยู่เข้าไป

อาการ พบได้ทั้งชนิดร้ายแรงสัตว์ป่วยตายทันทีก่อนแสดงอาการ ให้เห็นหรือป่วยเรื้อรัง แสดงอาการอยู่นาน โคจะทนต่อโรคได้ดีกว่ากระบือ ซึ่งจะแสดงอาการร้ายแรงคือ เริ่มป่วยจะมีไข้สูง น้ำลายไหลฟูมฟาย หยุดกิน อาหาร ซึม หายใจถี่ ระยะแรกท้องผูก แต่ต่อมาท้องร่วง และอาจมีเลือด ปนออกมากับอุจจาระ อาการเด่นชัดคือ บริเวณคอบวมและลามไปได้คาง แก้ม บริเวณที่บวมนั้นตอนแรกคลำจะนุ่ม ต่อมาจะแข็งขึ้น สัตว์จะยื่นศีรษะไป ข้างหน้า ไอ เวลาหายใจเข้าออกมีเสียง กลืนอาหารลำบาก ลิ้นบวม จุกปาก น้ำมูก น้ำตาไหล ปอดบวม เมื่อสัตว์เริ่มป่วยต้องรีบรักษา หากไม่ได้รับการรักษา ใน 12-24 ชั่วโมงจะตายเพราะหายใจไม่ออก

การป้องกัน

1. ฉีดวัคซีนให้แก่สัตว์ที่อายุตั้งแต่ 4 เดือนขึ้นไป ปีละครั้ง
2. ใช้อย่างปฏิบัติจะรักษาได้ ควรติดต่อสัตวแพทย์มาช่วยวินิจฉัยและ รักษาให้กรณีที่สงสัยว่าจะเป็นโรคนี้โดยเร็ว ไม่ควรทำการรักษาเอง
3. เมื่อพบว่าสัตว์ป่วยด้วยอาการดังกล่าว ให้รีบแจ้งผู้ปกครองท้องถิ่น หรือเจ้าหน้าที่ปศุสัตว์ทราบทันที ซากสัตว์ที่ตายต้องทำเช่นเดียวกับ โรคระบาดอื่นๆ

โรคแอนแทรกซ์

บางที่เรียกว่า โรคกาฬ เป็นโรคร้ายแรงมาก เป็นได้ในสัตว์เกือบทุกชนิด สามารถติดต่อมาถึงคนได้ โดยการกินเนื้อสัตว์ที่ตายด้วยโรคนี้

สาเหตุ เกิดจากเชื้อแบคทีเรีย มีอยู่ในโลหิตและอวัยวะทุกส่วนของสัตว์ป่วย เมื่อสัตว์ตายจะมีโลหิตไหลจากทวารต่างๆ ซึ่งมีเชื้อแอนแทรกซ์ปะปนออกมาด้วย เมื่อเชื้อสัมผัสอากาศจะสร้างเกราะหุ้มร่างกายตัวมันเอง (เรียกว่า สปอร์) ให้มีความคงทนต่อสภาพดินฟ้าอากาศ สามารถอยู่ในดินได้เป็นสิบๆ ปี

การติดต่อในสัตว์ โดยการกินอาหาร น้ำหรือสิ่งอื่นๆ ที่มีเชื้อหรือสปอร์ของเชื้อปะปนเข้าไป หรือโดยแมลงปีกแข็ง แมลงดูดเลือดก็สามารถจะนำโรคไปได้

การติดต่อในคน โดยการกินเนื้อจากสัตว์เป็นโรคที่ไม่ทำให้สุกพอหรือจับต้องซากสัตว์ หนังสัตว์หรือคอก รวมทั้งสิ่งปรุงร้ออื่นๆ ในคอกสัตว์ที่เป็นโรค การสูดดมเชื้อที่อยู่ในอากาศเข้าไป

อาการ อาการในสัตว์ ถ้าเป็นชนิดร้ายแรง จะป่วยอย่างทันทีทันใด มีอาการหอบ ชักดิ้น เลือดไหลออกมาทางจมูก ปาก และตามขุมขน สัตว์จะมีไข้อยู่หลายวัน มีอาการบวมตามข้อ แข็ง ขา และที่ต่างๆ เช่น หน้าอกและหัว ในคนและสุกรจะมีตุ่มบวมแดง มีน้ำเหลืองเป่งตามผิวหนัง ต่อมาจะหอบ หายใจขัด แน่นหน้าอก ชัก และตายใน 1-2 วัน แล้วมีโลหิตออกตามทวารต่างๆ เช่นเดียวกับในสัตว์ทั่วไป

เลือดออกจากทวารในโคที่เป็นโรค

รายที่เป็นเรื้อรัง จะมีไข้เล็กน้อย บวมตามส่วนต่างๆ ต่อมาจะผอมแห้ง จนหมดกำลังและตาย ซากจะไม่แข็งตัวและเน่าเร็วมากในบางราย จะไม่แสดงอาการให้เห็น

อาการในคน มี 4 แบบ

- **อาการทางผิวหนัง** โดยเริ่มแรกจะเป็นรอยนูนแดงแล้วกลายเป็นตุ่มใส จากนั้นจะกลายเป็นหนอง เมื่อแตกจะกลายเป็นแผลปกคลุมด้วยเนื้อตายสีดำๆ ขอบแผลจะนูนเป็นวงโดยรอบ มักเป็นที่มือแขน ขา และลำคอ หรือใบหน้า ในรายที่รุนแรงมากการอักเสบจะลุกลามไปต่อมน้ำเหลืองเข้าสู่กระแสเลือดและทำให้เกิดโรคไข้สมองอักเสบได้

- **อาการทางระบบทางเดินหายใจ** คล้ายเป็นหวัดอาจมีอาเจียน หรือไอมีเลือดปน ภายในไม่กี่ชั่วโมงจะหายใจขัด ไข้สูง และมักเสียชีวิตใน 2-3 วัน

- **อาการทางระบบทางเดินอาหาร** จะมีไข้ ท้องเดิน ถ่ายเหลวปนเลือดเก่าๆ อาเจียน ปวดท้องมาก ท้องอืด และมีท้องมาน สุดท้ายจะช็อคแล้วเสียชีวิต

- **ไข้สมองอักเสบ** เกิดรวดเร็วมาก ไข้สูง ปวดศีรษะ หน้าบวมคอแข็ง และมักเสียชีวิต

การป้องกัน โรคนี้เป็นโรคระบาดที่ร้ายแรงและติดต่อถึงคน จึงต้องระวังให้มาก ถ้าสงสัยว่าสัตว์ตายด้วยโรคนี้อย่าเล่นเนื้อหรือถูกต้องเป็นอันขาด ควรแจ้งให้ผู้ปกครองท้องที่ หรือเจ้าหน้าที่ปศุสัตว์ทราบโดยเร็ว สำหรับซากเผาไหม้หมดทั้งตัว หรือฝังให้ลึกที่สุด แล้วโรยปูนขาวทับ เพื่อป้องกันมิให้โรคแพร่ออกไป

การป้องกันโรคนี้นี้จึงเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด โดยการฉีดวัคซีนป้องกันเมื่อสัตว์หย่านม จะมีภูมิคุ้มโรคนาน 1 ปี และควรทำวัคซีนซ้ำทุกๆ ปี

โรคบรูเซลโลซิส

บางที่เรียกโรคแท้งติดต่อ เป็นแก่ โค-กระบือ สุกร แพะ แกะ และผู้เลี้ยงก็สามารถติดโรคนี้จากโค-กระบือของท่านได้ โคลที่เป็นโรคนี้อาจทำให้ลูกไม่สม่ำเสมอ ประมาณ 5 ปีอาจให้ลูกได้แค่ 2-3 ตัว เพราะมักจะแท้งระหว่างการท้อง และหากไม่แท้งลูกที่เกิดก็อาจตายระยะแรกเกิด หรือจะอ่อนแอ เลี้ยงยาก โตช้า และเป็นตัวแพร่เชื้อต่อไป ถ้าตัวผู้เป็นโรคนี้อาจเป็นตัวแพร่เชื้อไปสู่ตัวเมียตัวอื่นๆ ในหมู่บ้านได้มาก

สาเหตุ เกิดจากเชื้อแบคทีเรีย ซึ่งมีอยู่หลายชนิด

การติดต่อ ที่สำคัญคือการติดต่อทางการผสมพันธุ์ แต่อาจจะโดยการกินหรือเลียสิ่งที่ขับออกมาจากสัตว์ที่แท้งลูก และการสัมผัสกับเชื้อโรคซึ่งสามารถเข้าสู่ร่างกายทางผิวหนังและทางตาได้ นอกจากนี้คนรีดนมมีส่วนนำเชื้อจากแม่โคตัวหนึ่งไปอีกตัวหนึ่งเพราะเชื้อมีอยู่ในน้ำนม ในคนติดโรคนี้อาจเกิดจากอาหารที่มีเชื้อและไม่ได้ทำการฆ่าเชื้อเสียก่อน เช่น นม เนย หรือโดยการจับต้องสิ่งที่มีเชื้อโรคปะปนแล้วเชื้อเข้าสู่ร่างกายทางผิวหนังที่เป็นแผล ทางเยื่อชุ่มในตา หายใจหรือกินเข้าไป

อาการในสัตว์ ตัวเมียมักจะแท้งลูก หรือให้ลูกไม่แข็งแรง รกค้าง หลังจากคลอด มีน้ำเมือกออกมาจากช่องคลอด น้ำนมลด ตัวผู้ ลูกอ้วนจะบวมโต ไม่มีความกำหนดและเป็นหมัน ข้อที่ขาอาจบวมโต ทำให้ขาแข็ง เดินขากระเผลก

อาการในคน ถ้าเป็นแบบรุนแรง จะมีไข้สูงๆ ต่ำๆ ต่อมน้ำเหลืองบวมและดับโต และอาจพบอาการตีชาน ถ้าเป็นแบบเรื้อรัง คนไข้จะมีสุขภาพไม่ปกติ ปวดศีรษะ ภาวะกระดูกพรุน นอนไม่หลับ ปวดหลัง ปวดข้อ

การรักษา ใ้ยาปฏิชีวนะรักษาได้แต่ราคาสูงมากและมีโอกาสหายน้อยมากไม่คุ้มกัน ควรใช้วิธีทำลายเพื่อเป็นการป้องกันไม่ให้โรคแพร่กระจายไปได้

การป้องกัน

1. ฉีดวัคซีนให้แก่ลูกโคเพศเมียที่อายุ 3-8 เดือนแล้วและไม่ต้องฉีดอีก จึงควรเจาะรูที่หูข้างขวา 2 รู เพื่อจะได้ทราบว่าฉีดวัคซีนแล้ว
2. สัตว์ที่เป็นพ่อพันธุ์หรือสัตว์ที่จะผสมพันธุ์ ควรให้สัตวแพทย์ตรวจเลือดทุก ๆ 6 เดือน เสียก่อนว่าไม่เป็นโรคนี้ เพื่อป้องกันโรคแพร่ไปยังสัตว์ตัวอื่น ๆ
3. ทำลายสัตว์ที่ป่วยหรือสงสัยว่าป่วยและสิ่งขับถ่ายของสัตว์ที่ป่วย เป็นวิธีที่ดีที่สุด
4. คอกสัตว์ที่เป็นโรคต้องทำความสะอาดด้วยน้ำยาฆ่าเชื้อแล้วทิ้งไว้ 1 เดือน จึงนำสัตว์อื่นเข้าเลี้ยง
5. ไม่ควรขายโคที่เป็นโรคให้กับคนอื่น เพราะจะยิ่งทำให้โรคมีการติดต่อมากยิ่งขึ้น

วัณโรคในโค

เป็นโรคติดต่อชนิดเรื้อรัง ซึ่งเป็นได้กับสัตว์ทั่ว ๆ ไป เช่น โค ม้า สุกร สุนัข แมว ไก่ และสามารถติดต่อถึงคนได้ด้วย โดยการกินนมโคที่เป็นวัณโรค โดยเฉพาะนมสด หรือการกินอวัยวะในที่ต้มไม่สุก

สาเหตุ เกิดจากเชื้อแบคทีเรีย เชื้อนี้จะทนทานมากต่อสภาพดินฟ้าอากาศทั่ว ๆ ไป

การติดต่อ โรคนี้ติดต่อได้หลายทาง เช่น โดยการหายใจเอาฝุ่นละอองที่มีเชื้อเข้าไปทำให้เป็นวัณโรคที่ปอด หรือกินเชื้อเข้าไปเกิดวัณโรคที่ต่อมน้ำเหลืองของอวัยวะใน ลำไส้ ตับ ม้าม เป็นต้น นอกจากนี้เชื้ออาจเข้าสู่ร่างกายทางบาดแผลทำให้เกิดวัณโรคผิวหนังแต่มักเกิดในคนไม่ค่อยพบในสัตว์ เมื่อเชื้อโรคนี้อาจเข้าสู่ร่างกายโดยทางต่าง ๆ แล้วจะกระจายไปตามกระแสโลหิตทำให้เกิดวัณโรคตามอวัยวะต่าง ๆ และสามารถผ่านทางรกของแม่เป็นสาเหตุให้ลูกติดโรคได้ ลูกสัตว์มักจะตายภายหลังคลอดได้ไม่นาน

อาการในสัตว์ เบื่ออาหาร ชุบพอม น้ำหนักลดลงอย่างรวดเร็ว ผิวหนังหยาบขนด้าน ไอเมื่อออกกำลังกายหรือทำงานหนัก ถ้าไอมากๆ จะมีเสมหะ อาจมีอุจจาระร่วง ถ้าเป็นที่เต้านมจะทำให้เต้านมบวม ขยายใหญ่และแข็ง แต่ไม่เจ็บปวด นมจะลด น้านมใสจนกระทั่งไม่มีน้านมเลย

อาการในคน โดยทั่วไปจะเบื่ออาหาร น้ำหนักลด อาการอื่นจะขึ้นอยู่กับอวัยวะที่เป็น เช่น ถ้าเป็นที่ปอด จะมีอาการไอ อ่อนเพลีย เหนื่อยง่าย น้ำหนักลด มีไข้ต่ำๆ ในเวลาบ่าย เจ็บหน้าอก เป็นมากๆ จะมีเลือดปนออกมา กับเสมหะเวลาไอ ถ้าเป็นที่ระบบทางเดินอาหาร มักจะคลื่นไส้ ท้องอืด ปวดท้อง และมักจะมีอาการท้องเสียมากกว่าท้องผูก ถ้าสงสัยว่าจะเป็นโรค ควรรีบปรึกษาแพทย์โดยเร็วที่สุด

การรักษา อาจทำได้โดยการให้ยาปฏิชีวนะ แต่ควรอยู่ในดุลยพินิจของสัตวแพทย์ว่าสมควรรักษาหรือคุ้มค่าที่จะรักษาหรือไม่เพียงใด

การควบคุมและป้องกันโรค ทำการตรวจสัตว์ทุกตัวด้วย “ทูเบอร์คิวลิน” โดยเจ้าหน้าที่สัตวแพทย์ เมื่อพบว่าตัวใดเป็นโรคให้ทำลายเสียเพื่อป้องกันไม่ให้โรคแพร่ไปยังสัตว์อื่น

โรคพิษสุนัขบ้า

เรียกอีกชื่อหนึ่งว่า โรคกลัวน้ำ เป็นโรคติดต่อร้ายแรงของสุนัขและสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมทุกชนิดรวมทั้งคนด้วย มักพบเป็นในสุนัข ส่วนโค-กระบือ เป็นโรคโดยถูกสุนัขกัด

สาเหตุ เกิดจากเชื้อไวรัส ชนิดหนึ่งที่ชอบเจริญในส่วนองระบบประสาท เชื้อจะอยู่ในน้ำลาย เมื่อคน โค หรือกระบือ ถูกสุนัขหรือสัตว์อื่นๆ ที่เป็นโรคกัด หรือน้ำลายถูกต้องบริเวณที่เป็นแผลหรือรอยถลอกแล้วเชื้อจะเข้าสู่ร่างกาย แล้วลุกลามไปยังระบบประสาทเข้าสู่ไขสันหลังและสมองทำให้

ไขสันหลังและสมองเกิดการอักเสบขึ้น ระยะเวลาจากที่สัตว์ได้รับเชื้อจนแสดงอาการเป็นเวลาไม่จำกัดอาจจะแสดงอาการภายใน 10-15 วัน จนกระทั่งเป็นเวลา 10-15 ปีก็ได้ ขึ้นอยู่กับส่วนสำคัญ 3 ส่วน คือ ขนาด ความลึกและตำแหน่งของแผลที่ถูกกัดว่าใกล้เส้นประสาทแค่ไหน จำนวนเชื้อไวรัสที่เข้าสู่ร่างกายและความรุนแรงของเชื้อไวรัส

อาการในโค-กระบือ

จะมีอาการเบื่ออาหาร น้ำนมลด กลัวและตื่นตกใจง่าย เสียงร้องเปลี่ยนไป ซึม ต่อมาขาแข็ง เป็นอัมพาต ตายภายในเวลาประมาณหนึ่งสัปดาห์

การรักษา โรคนี้เมื่อ

แสดงอาการแล้วไม่มีทางรักษา หรือแก้ไขใดๆ ทั้งสิ้น

แม่โคนม แสดงอาการลิ้นแข็ง

ควบคุมและป้องกันโรค

โรคนี้เป็นอันตรายถึงชีวิตต่อคนและสัตว์ หากผู้ใดถูกสุนัขบ้าหรือสัตว์ที่สงสัยว่ามีอาการบ้ากัดหรือถูกน้ำลาย ควรรีบปรึกษาแพทย์หรือสัตวแพทย์เพื่อรับการป้องกันและรักษาโดยด่วนที่สุด ส่วนสุนัขหรือสัตว์อื่นๆ ที่ถูกกัดควรไปปรึกษาสัตวแพทย์เพื่อดำเนินการป้องกันรักษาและขณะเดียวกันควรกักสุนัขนั้นไว้รอดูอาการภายใน 10-15 วัน หากไม่ตายในระยษนี้แสดงว่าสุนัขไม่เป็นโรคนี้ แต่ถ้าสุนัขตาย ควรนำส่วนหัวไปทำการชันสูตรที่กรมปศุสัตว์ ศูนย์วิจัยและชันสูตรโรคสัตว์ และหรือสถานเสาวภา

เพื่อสวัสดิภาพของประชาชนส่วนรวม ควรกำจัดสุนัขที่ไม่มีเจ้าของ และเจ้าของสุนัขควรนำสุนัขหรือแมวที่เลี้ยงไว้ทุกตัวไปทำการฉีดวัคซีนป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าปีละครั้งหรือปรึกษาสัตวแพทย์ที่ใกล้บ้าน

โรคท้องอืด

โรคท้องอืดหมายถึง สภาพที่มีก๊าซซึ่งเกิดจากการหมักของอาหารในกระเพาะไม่สามารถระบายออกได้จึงเกิดการสะสมอยู่ในกระเพาะของโค-กระบือโดยปกติแล้วในร่างกาย จะมีก๊าซเหล่านี้อยู่ไม่มากนักและร่างกายของสัตว์ก็สามารถกำจัดออกไปได้ ในกรณีที่เกิดท้องอืดจะสังเกตจากที่สวาปด้านซ้ายพองขึ้นมาทำให้ไม่เห็นลักษณะสามเหลี่ยมของสวาปด้านซ้าย

สาเหตุ 1. เกิดจากการกินหญ้าอ่อนหรือพืชตระกูลถั่วบางชนิดเข้าไปจำนวนมาก ทำให้เกิดก๊าซจำนวนมากสะสมอยู่ในกระเพาะ พบมากช่วงต้นๆ หน้าฝน ซึ่งหญ้าอ่อนเริ่มงอกงาม

2. เกิดจากการอุดตันในส่วนต้นของทางเดินอาหารระหว่างปากและกระเพาะ เช่น การที่กินพวกลูกกระโดน ชั่งข้าวโพด ถุงพลาสติก กระดาษ กระดุก รก หรือผลไม้ต่างๆ สิ่งเหล่านี้จะไปอุดตันที่หลอดอาหารทำให้ไม่สามารถขับก๊าซออกมาได้

3. ป่วยด้วยโรคอื่นๆ เช่น ใช้น้ำนม บาดทะยัก ซึ่งโรคเหล่านี้ทำให้กล้ามเนื้อของกระเพาะหยุดบีบตัวไม่ขับก๊าซออกมาหรือการที่สัตว์นอนอยู่ข้างเดียวเป็นเวลานานๆ เช่น เจ็บขา ไม่มีแรงลุก ทำให้ท้องอืดได้

อาการ ซ่องท้องขยายใหญ่ โดยเฉพาะสวาปด้านซ้าย สัตว์จะกินหญ้าลดลงจากปกติหรืออาจหยุดกินเลย ถ้าเป็นแม่ที่กำลังเลี้ยงลูกน้ำนมจะลด อุจจาระเหนียวหรือผูก ชีมิ การบีบตัวของกระเพาะในระยะแรกๆ จะเร็ว แต่ผลสุดท้ายกระเพาะจะเมื่อยล้าจนขั้นสุดท้ายจะหยุดบีบตัว

กระเพาะหมักขยายใหญ่ (ด้านซ้าย)

ถ้าเป็นอย่างรุนแรงสัตว์จะกระวนกระวายเพราะเจ็บปวด เตะท้อง และหันมามองท้องบ่อยๆ ต่อมาอาจนอนลง หอบ หายใจแรงทางปาก น้ำลายไหล ลิ้นห้อย ถ้าสัตว์แสดงอาการเหล่านี้ แสดงว่าอยู่ในขั้นอันตรายมาก ถ้าไม่รีบแก้ไข สัตว์จะตายได้ หรือบางตัวไม่มีอาการเด่นชัด แต่จะล้มลงทันที ท้องค่อยๆ อืดขึ้น ต้องแก้ไขด่วนเช่นกัน

การแก้ไข ต้องแก้ตามสาเหตุ และความรุนแรง หลักทั่วไป คือ

1. ถ้าอาการไม่รุนแรง ใช้น้ำมันพืชที่ขายอยู่ทั่วไปครึ่งหรือหนึ่งขวด หรือพาราฟินเหลวที่มีขายตามร้านขายยา 1 ขวด (450 ซีซี.) ค่อยๆ กรอกปาก เพื่อไม่ให้ไหลเข้าปอด

2. ล้วงอุจจาระออกให้มากที่สุดและให้สัตว์เดินออกกำลังมากๆ

3. ถ้าเป็นรุนแรงต้องช่วยเจาะเอาก๊าซออก โดยใช้เครื่องมือเรียก ไทโรคาแคนนูล่า หรืออาจใช้ไม้รวกตัดเป็นปากฉลามหรือมีดบางปลายแหลม เจาะ หาดำแหน่งที่เจาะโดยใช้มือซ้ายทาบทาขีดซี่โครงซี่สุดท้าย ฝ่ามือขวาทาบทาขีดขอบกระดูกสันหลังด้านบน บริเวณที่ฝ่ามือตัดกัน คือจุดที่จะใช้เจาะ ก่อนเจาะ จะต้องเปิดผิวหนังก่อน แนวที่ใช้เจาะคือ เจาะไปทางข้างหน้า เฉียงลงข้างล่าง และเข้าข้างใน การระบายก๊าซออกต้องค่อยๆ ระบายทีละน้อย และห้ามปล่อยออกจนหมด แต่สิ่งสำคัญ คือ ความสะอาดเครื่องมือที่ใช้ต้องแช่น้ำยาฆ่าเชื้อโรคก่อน หรือถ้าใช้ไม้รวกต้องเผาไฟให้หมดเสียก่อน ถ้าสกปรกจะเกิดการติดเชื้อบริเวณบาดแผลแล้วจะลามเข้าสู่ด้านในทำให้สัตว์ตายได้และต้องหมั่นทำแผลให้สะอาดทุกวัน หลังจากรักษาแล้วห้ามสัตว์กินน้ำเป็นเวลาอย่างน้อย 3 ชั่วโมง มิฉะนั้นจะเกิดท้องอืดขึ้นมาอีก วิธีที่ดีที่สุดคือการตามสัตวแพทย์มาให้การช่วยเหลือหรือปรึกษาในกรณีที่อาการยังไม่หาย

โรคท้องเสีย

เกิดจากหลายสาเหตุ มักเกิดกับลูกโค การป้องกันและรักษาต้องแก้ที่ต้นเหตุ

1. เกิดจากการติดเชื้อ ส่วนมากในลูกโคจะมีไข้สูง ล้มลงนอนและตาย อัตราการป่วยจะลดลงเมื่ออายุมากขึ้น มักเกิดจากการที่ร่างกายอ่อนแอ มีอากาศเปลี่ยนแปลง อาหารไม่เหมาะสม หรือสภาพการเลี้ยงในคอกไม่ดี มีการติดเชื้อโรคเกิดขึ้น

อาการ แบบเฉียบพลัน โโคจะหมดความรู้สึก และตายลงในระยะเวลาอันสั้น 2-6 ชั่วโมง ก่อนตายอุณหภูมิต่ำกว่าปกติ เยื่อชุ่มจะซีด และแสดงอาการเหมือนจะชัก และอาจไม่มีอาการท้องเสียเลย

แบบรุนแรงหรือโลหิตเป็นพิษ จะแสดงอาการซึม อ่อนแรง ช่วงแรกอุณหภูมิจะสูงแต่ต่อมาจะต่ำกว่าปกติขณะที่มีอาการท้องเสีย ลงนอนชักและตายในที่สุด รวมเวลาที่แสดงอาการ 1-4 วัน

แบบไม่รุนแรง มีอาการของลำไส้อักเสบ มีไข้สูง ถ่ายเป็นน้ำกืดเหนียวเหนียว ไม่กินน้ำและอาหาร เจ็บปวดในช่องท้องเมื่อตรวจคลำ หากไม่รีบรักษาจะตายใน 3-6 เดือน

การรักษา ควรตามสัตวแพทย์มาให้การรักษา โดยให้ยาปฏิชีวนะชนิดกินหรือฉีดและให้เกลือแร่เสริมตามอาการ

2. เกิดจากพยาธิ มีหลายชนิดคือ พยาธิตัวกลมในทางเดินอาหาร พยาธิตัวตัดและพยาธิใบไม้ในตับ ล้วนเป็นอันตรายต่อสุขภาพของสัตว์ อาการที่แสดงออกคือ ท้องเสีย เบื่ออาหาร ซึม อ่อนเพลีย ขนหยาบ บริเวณเยื่อที่จมูก และปากซีด ต่อมามีอาการบวมน้ำใต้คางและท้อง และจะตายใน 3-6 เดือน

การรักษา ถ้าสงสัยว่าเป็น เก็บอุจจาระโดยล้างจากทวารหนัก ส่งตรวจว่าเป็นชนิดใดและรักษาตามชนิดของพยาธิ

3. เกิดจากเชื้อบิด สัตว์เป็นโรคนี้อาจเกิดจากการกินเชื้อนี้ที่ปนเปื้อนกับน้ำและอาหาร มีอาการเด่นคือท้องเสีย อุจจาระเป็นมูกปนเลือด ถ้าเป็นนานๆ เยื่อที่จมูกและปากจะซีด หากรักษาไม่ทันอาจตายในเวลา 7 วัน โรคนี้อาจสามารถรักษาให้หายได้ถ้าสังเกตอาการได้เร็ว และรีบแจ้งสัตวแพทย์มาช่วยรักษา

4. เกิดจากอาหาร กินมากเกินไป หรือการเปลี่ยนอาหาร เช่น เปลี่ยนจากการกินฟางเป็นหญ้า หรือเปลี่ยนจากสับปะรด หรือการเปลี่ยนสูตรอาหารชั้น หรือเกิดจากการกินกากน้ำตาลหรือเกลือมากเกินไป อาหารบูด เน่าเสียหรือขึ้นราทำให้ท้องเสียได้ นอกจากนี้ อาจเกิดจากการกินพืชมีพิษ หรือยาฆ่าแมลงที่ใช้ในไร่นาเข้าไป การรักษาให้หยุดอาหารนั้น และค่อยๆ เปลี่ยนอาหาร ถ้ายังไม่ดีขึ้นให้ตามสัตวแพทย์มาช่วยรักษา

โรคไข้น้ำนม

มักพบในแม่โคที่คลอดลูกตัวที่ 3 (มีลูกมาแล้ว 3 ตัวขึ้นไป) โดยพบอาการป่วยในระยะ 24-27 ชั่วโมงหลังคลอด

สาเหตุ เกิดจากระดับแคลเซียมในระยะหลังคลอดลดลง เนื่องจากฮอร์โมนที่ทำหน้าที่ดึงแคลเซียมจากกระดูกอยู่ในภาวะเฉื่อย มักพบในโคนมที่อ้วนและให้นมสูง ร่างกายแม่โคไม่สามารถที่จะดึงแคลเซียมที่สะสมไว้ในร่างกายมาผลิตน้ำนมได้พอเพียง ทำให้เกิดการขาดแคลเซียมอย่างเฉียบพลันในกระแสเลือด

อาการ แม่โคจะนอนคอบพับหันหน้าไปทางขวา ขาหลังอ่อน ปลายหูและปลายขาจะเย็น ม่านตาจะขยาย หายใจหอบ จมูกแห้ง แม่โคไม่กินอาหาร ระบบย่อยอาหารไม่ทำงาน ถ้าไม่ได้ทำการรักษาโดยเร็วโคจะตายเนื่องจากอาการท้องอืด หรือจากระบบการหายใจล้มเหลว

แม่โคนอนคอบีบหันหน้าไปทางขวา

การรักษา ควรให้แคลเซียมกลูโคเนต 25% เข้าเส้นเลือดดำใหญ่ที่คออย่างช้าๆ ร่วมกับให้สารละลายฟอสฟอรัส เช่น คาโดซาล โทโนฟอสฟาน หรือฟอสโฟตทินิกจืดเข้ากล้ามเนื้อตามไปด้วย และให้วิตามิน AD3 E ด้วย ถ้าแม่โค

การช่วยพยุงแม่โคไม่ให้นอนขณะที่ทำให้การรักษาโรคไข้น้ำนม

ไม่ยอมลุกต้องพยายามพลิกตัวไปมาช้าๆ เป็นระยะๆ และให้แคลเซียมซ้ำ 6 ชั่วโมงต่อมา โดยทั่วไปแม่โคจะลุกได้เองภายใน 4 ชั่วโมงหลังจากให้ยาครั้งแรก

การป้องกัน ไม่ควรให้แม่โคอ้วนเกินไป ในช่วง 2-3 อาทิตย์ก่อนคลอด ควรลดระดับแคลเซียมในอาหาร เพื่อกระตุ้นให้ฮอร์โมนที่มีหน้าที่ดึงแคลเซียมจากกระดูกมาใช้อยู่ในสภาพเตรียมพร้อมที่จะนำแคลเซียมมาใช้ทันทีหลังคลอด และควรให้อาหารที่มีแคลเซียมและฟอสฟอรัสอยู่ในระดับสมดุล ไม่ควรเกิน 3:1

โรคกีบเน่า

เป็นโรคติดต่อสำคัญที่ทำให้โคนม แสดงอาการขาเจ็บ เนื่องจากส่วนต่างๆ ของกีบมีการอักเสบ

สาเหตุ เกิดจากเชื้อแบคทีเรียชื่อ ฟุโซแบคทีเรียม นิโครโพรรัม (Fusobacterium necrophorum)

การติดต่อ โรคนี้เกิดได้ทุกฤดูกาล แต่จะพบมากในฤดูฝน และมีสาเหตุโน้มนำมาจากการเลี้ยงโคในคอกที่ชื้นแฉะตลอดเวลา หรือคอกที่มีแอมโมเนียค่อนหิน ก้อนกรวดปะปนอยู่ หรือคอกที่มีพื้นแข็งและแห้ง ซึ่งสภาพเช่นนี้จะทำให้กีบมีการบวม มีแผลตามสันกีบและซอกกีบ เชื้อแบคทีเรียจึงผ่านเข้าทางบาดแผล เกิดการอักเสบที่บริเวณกีบได้ โคที่เป็นโรคนี้จะมีน้ำสีดำๆ กลิ่นเหม็น ออกมาจากแผลปะปนในแปลงหญ้า พื้นคอก ทำให้โรคแพร่ระบาดไปยังโคตัวอื่นๆ ได้

อาการ โคจะแสดงอาการเจ็บขา เดินกะเผลก สันกีบและซอกกีบบวมแดง มีแผลรูที่มีน้ำสีดำค้ำไหลออกมากลิ้นเหม็นมาก มักพบในโคทุกอายุ แต่จะพบมากในโคที่มีอายุ แม่โคที่กำลังให้นม น้ำนมจะลดลงกว่าปกติ

พื่นและร่องกีบอักเสบเป็นแผลมีกลิ่นเหม็น

โคยีนเกร็งชา

การรักษา ในระยะเริ่มแรกของโค ให้รักษาด้วยยาปฏิชีวนะ หรือซัลฟา เช่น เพนนิซิลลิน 10,000 ยูนิต/น้ำหนักสัตว์ 1 กิโลกรัม หรือ ออกซีเตตราซัยคลิน 1 ซีซี./น้ำหนักสัตว์ 10 กิโลกรัม หรือซัลฟาไดอะซีน ขนาด 150-200 มิลลิกรัม/น้ำหนักสัตว์ 1 กิโลกรัม ก็จะได้ผลดีแต่ถ้าบริเวณพื่นกีบอ่อนนุ่มมีแผลรู ควรล้างทำความสะอาดกีบ เปิดแผลให้กว้าง ตัดเอาเนื้อตายออกล้างแผลให้สะอาดอีกครั้งด้วยไฮโดรเจนเปอร์ออกไซด์ แล้วใส่ยาชนิดครีมที่ผสมซัลฟาหรือยาปฏิชีวนะอื่นๆ หรือจะให้สัตว์เดินผ่านบ่อน้ำตื้นๆ ที่มี 5% คอปเปอร์ซัลเฟต หรือ 3% ฟอรัมาลิน ก็ได้ แล้วนำโคไปไว้ในคอกที่พื่นแห้งและสะอาด

การควบคุมและการป้องกัน

1. แยกโคที่แสดงอาการขาเจ็บ ออกจากฝูง ทำการรักษากีบที่เน่า
2. ทำความสะอาดพื่นคอกถ้าเป็นคอนกรีต ด้วยน้ำยาฆ่าเชื้อปล่อยทิ้งไว้ให้พื่นคอกแห้ง
3. ถ้าพื่นคอกที่เป็นดินควรเก็บกวาดอุจจาระออกให้หมดอย่าปล่อยให้หมักหมม พยายามทำให้พื่นคอกเรียบ เพื่อป้องกันน้ำขังโดยเฉพาะในฤดูฝน
4. ควรสังเกตสุขภาพของโคอย่างสม่ำเสมอ

โรคตาเจ็บ

สาเหตุ เกิดได้จากหลายสาเหตุ เช่น ถูกสารพิษ ถูกกระแทก มีพยาธิในตา การขาดวิตามินเอ แต่โดยมากมักเกิดจากการติดเชื้อโรคที่มากับแมลงที่มาตอมตาโค จึงมักพบโรคนี้ในช่วงฤดูฝน ซึ่งมีแมลงมาก

อาการ มีตาแดง น้ำตาไหล จี้ตามาก บวม ไม่กล้าสู้แสง ถ้ามีการติดเชื้อโรคภายในตาดำจะมีจุดขาว และถ้าไม่รักษาจะขยายใหญ่ขึ้นจนเต็มตาดำ

การรักษา ต้องกำจัดสาเหตุ ถ้าเป็นโรคพยาธิ ให้หยดยาถ่ายพยาธิออกสำหรับการติดเชื้อ ให้ใช้ยาปฏิชีวนะป้ายตา เข้า-เย็น จนกว่าจะหาย

การป้องกันและรักษาโรคพยาธิ

พยาธิที่ทำอันตรายโค-กระบือ แบ่งได้กว้างๆ เป็น 2 ชนิด คือ พยาธิที่อยู่นอกตัวและพยาธิที่อยู่ภายในตัวโค-กระบือ เป็นตัวทำให้เกิดการสูญเสียอย่างมาก เพราะทำให้สัตว์ตาย เจ็บป่วย หยุดชะงักการเจริญเติบโต ผสมไม่ติด ไม่มีลูก ขนหรือหนังเสียหาย สัตว์ไม่มีแรงทำงาน ราคาถูและต้องเสียค่าใช้จ่ายในการรักษาหรือป้องกัน

พยาธิทำอันตรายต่อโค - กระบืออย่างไร

1. พยาธิจะดูดเลือด น้ำเหลือง และของเหลวต่างๆ ในร่างกาย เช่น ยุง เห็บ เหา พยาธิปากขอ ฯลฯ
2. ทำลายอวัยวะที่มันอยู่ เช่น พยาธิใบไม้ในตับจะย่อยและทำลายเนื้อตับ
3. แย่งอาหาร หรือดูดซึมอาหารที่ย่อยแล้ว เช่น พยาธิตัวดีด หรือพยาธิไส้เดือนที่แย่งอาหารในลำไส้
4. อดตันอวัยวะต่างๆ เช่น พยาธิไส้เดือน พยาธิใบไม้ในตับ ทำให้สัตว์ตายได้

5. กัดคันอวัยวะที่มันอยู่ให้ฟอง และทำลาย เช่น พยาธิในปอด
6. สร้างสารพิษ เกิดการแพ้ หรือเป็นพาหะนำโรค
7. สัตว์ที่เป็นโรคพยาธิจะอ่อนแอ และความต้านทานโรคต่างๆ ลดลง อ่อนแอ แคระแกร็น เป็นสัตว์หรือผสมติดยาก
8. พยาธิภายนอกมักจะก่อความรำคาญ ทำให้คัน ทำลายหนัง

พยาธิภายนอก

พยาธิภายนอกของโค-กระบือ มีหลายชนิด เช่น เห็บ เหา ไร เหลือบ ยุง ไร้น แมลงวัน ขี้เรื้อน พยาธิ พวกนี้จะดูดเลือด น้ำเหลืองจาก ตัวสัตว์ทำให้อ่อนแอ พวกเหา และขี้เรื้อนจะทำให้เกิดการคัน รำคาญ ทำให้เกิดความเครียด จนทนไม่ได้ ผิวหนังหยาบเสีย อาจแตกหรือลอก ขนร่วง อีกทั้งจะนำโรคต่างๆ มายังตัวสัตว์

การป้องกันหรือรักษา ควรใช้ยากำจัดพยาธิภายนอกโดยการพ่นอาบ หรือทาบนตัวสัตว์ และพ่นทำความสะอาดบริเวณคอก เพื่อป้องกันการติดต่อ กลับมาเป็นอีก พวกเหาหรือขี้เรื้อน ควรรักษาติดต่อกัน 3 ครั้ง แต่แต่ละครั้ง ห่างกัน 1 อาทิตย์ ส่วนเห็บควรทำ 2 ครั้ง ห่างกัน 1 อาทิตย์ เช่นกัน ยาที่ใช้ใน ท้องตลาดมีหลายยี่ห้อ เช่น อาซุนโทล เนกูวอน ไชเปอร์เมทริน ไดอาซีนออน ฯลฯ หรืออาจใช้ยาฉีดเข้าตัวสัตว์ เช่น ไอเวอร์เม็กตริน ขนาดและวิธีใช้ปฏิบัติ ตามคำแนะนำของยาแต่ละชนิด

พยาธิภายใน

พยาธิภายในที่ทำอันตรายในลูกโค-กระบือมาก คือ พยาธิตัวกลม ได้แก่ พยาธิไส้เดือน พยาธิเส้นด้ายนอกนั้นก็เป็นพวกพยาธิปากขอ ในโค-กระบือที่โตแล้วจะเป็นพยาธิใบไม้ในตับซึ่งคนก็เป็นโรคนี้ด้วย

1. โรคพยาธิตัวกลมในโค

ลูกกระบือต้องตายด้วยโรคพยาธินี้จำนวนมากในแต่ละปี การติดต่อเกิดจากการกินตัวอ่อนหรือไข่พยาธิที่ออกมาจากตัวที่เป็นโรคเข้าไป บางชนิดติดต่อจากแม่ไปลูกทางสายรกหรือน้ำนมแม่

อาการ ท้องเสีย ขี้เหลวอาจมีสีเทาและมีกลิ่นเหม็น เบื่ออาหาร ผอม แคระแกร็น ผิวหนังหยาบ ขนหยอง มักจะตายในช่วงอายุ 3-4 อาทิตย์ แรกเกิด

การป้องกันรักษา บางครั้งลูกโค-กระบือ จะตายกระทันหัน ทั้งๆ ที่อ้วนท้วนสมบูรณ์ดี จึงควรป้องกันก่อนที่จะเป็น โดยเลี้ยงในที่สะอาด ควรยกพื้นคอกและหมั่นทำความสะอาดกำจัดขยะและอุจจาระออกไป เพราะไข่พยาธิจะออกมากับอุจจาระของสัตว์ที่เป็นโรค ป้องกันไม่ให้อุจจาระปนเปื้อนไปในน้ำและหญ้าที่ให้สัตว์กิน

ทำการถ่ายพยาธิตัวกลมตั้งแต่ลูกโค-กระบืออายุ 3 อาทิตย์ และถ่ายซ้ำอีกเมื่ออายุ 6 อาทิตย์ หากเป็นพื้นที่ที่มีพยาธิมากควรทำการถ่ายพยาธิ ทั้งฝูงทุก 3-6 เดือน ตามความรุนแรงของการเป็นโรคจนกว่าจะแน่ใจว่าไม่มีพยาธิเหล่านี้หลงเหลืออยู่ในฝูงแล้ว เนื่องจากโคหรือกระบือตัวโตจะมีความทนต่อพยาธิมากขึ้นจนไม่แสดงอาการอะไรเลยแต่จะเป็นตัวแพร่ไข่พยาธิไปสู่ลูกโค-กระบือ ที่จะเกิดใหม่ในฝูงได้อีกไม่สิ้นสุดหากไม่กำจัดออกไปให้หมดจากฝูงหรือหมู่บ้าน

ยาที่ใช้ได้ผล ได้แก่ บีปเปอร์ราซิน ลิวามิโซล ไทอาเบนดาโซล เฟนเบนดาโซล คอนคูราท เนมาแฟกซ์ รินทัล ส่วนขนาดและวิธีใช้ตามคำแนะนำของยาแต่ละชนิด

2. โรคพยาธิใบไม้ในตับของโค - กระบือ

เป็นพยาธิที่ร้ายแรง อาศัยอยู่ในเนื้อตับ ท่อน้ำดี และถุงน้ำดี โค-กระบือในประเทศไทยเป็นพยาธิชนิดนี้ประมาณ 40-50% และสามารถติดต่อถึงคนด้วย

การติดต่อ ไข่พยาธิจะออกมากับอุจจาระของโค-กระบือ ในบริเวณที่มีน้ำนิ่งไข่พยาธิจะฟักเป็นตัวอ่อนและว่ายน้ำไปแล้วไชเข้าไปเจริญเติบโตจนสามารถทำให้โค-กระบือเป็นโรคได้ ในตัวหอยคัน ซึ่งเป็นหอยน้ำจืดชนิดหนึ่งเป็นตัวกลางของโรคนี้ ประมาณ 5-7 อาทิตย์ ตัวอ่อนของพยาธิที่อยู่ในระยะทำให้เกิดโรคได้จะว่ายออกมาจากหอย ไปเกาะตามใบหญ้า ต้นข้าวและพืชผักในน้ำ จะเห็นเป็นจุดสีน้ำตาลอ่อนคล้ายไข่ปลา เมื่อโค-กระบือกินหญ้าหรือฟางที่มีพยาธิตัวอ่อนเข้าไป พยาธิจะไชเข้าไปเจริญเติบโตเป็นตัวแก่ในตับ กินเวลาประมาณ 3 เดือน ในคนก็ติดพยาธิได้ในทำนองเดียวกัน

อาการ มีอาการของตับอักเสบ ทำให้ตับแข็ง เมื่อตัวแก่อาศัยอยู่ในท่อน้ำดีและถุงน้ำดีก็จะทำให้เกิดการอักเสบ ลอกหลุด และเกิดเป็นก้อนนิ่วขึ้นอุดตันทางเดินของน้ำดี สัตว์จะเบื่ออาหาร การย่อยอาหารไม่ปกติทำให้เกิดท้องอืดบอຍๆ ซุปพอมลงเรื่อยๆ อ่อนเพลีย ไม่มีแรงทำงาน ท้องอาจผูกหรือเดินก็ได้ ในรายที่เป็นมากๆ จะตาย

โคนม-ลูกกระบือที่เป็นโรคพยาธิใบไม้ในตับ

การรักษา ยาที่ใช้ฉีดเพื่อถ่ายและป้องกันพยาธิได้แก่ คลอซูลอน หรือไอเวอร์แม็ค-เอฟ และไบลิวอน ยากินที่ใช้ได้แก่ วาลบาเซ็นหรืออัลเบนดาโซล ฟาซิเนค เลวาซิต ขนาดและวิธีใช้ปฏิบัติตามคำแนะนำของยาแต่ละชนิด แม่โคนมควรให้ยาถ่ายพยาธิในระยะแห้งนม (ตราย) เพราะจะมีการตกค้างของ ยาในน้ำนม

การป้องกัน ในพื้นที่ที่มีการเป็นโรคนี้อาจควรถ่ายพยาธิให้โค-กระบือ ที่มีอายุมากกว่า 8 เดือนขึ้นไปเป็นประจำปีละ 2 ครั้ง ประมาณเดือนกันยายน และเดือนมีนาคมของทุกปี

พยายามกำจัดหอยคันซึ่งเป็นตัวกลางของโรคนี้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยการเลี้ยงเปิด เพื่อให้เปิดกินหอย หรือทำลายแหล่งน้ำที่จะเป็นที่ให้หอยเจริญเติบโต เช่น โรยยาในหนองน้ำเพื่อกำจัดหอยแต่ไม่ค่อยได้ผล การล้อมรั้วรอบแหล่งน้ำ แต่ต้นทุนสูง

ไม่ปล่อยให้โคไปกินหญ้าหรือพืชน้ำในแหล่งที่มีการระบาดของพยาธิใบไม้ตับอยู่ ในทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์ควรจัดให้มีการระบายน้ำอย่างดี อย่าให้มีน้ำขังนานเพราะจะเป็นที่อยู่ของหอย

ตรวจอุจจาระโค-กระบือ เป็นประจำทุกปี เมื่อพบตัวที่เป็นโรค รับประทานและป้องกันตัวอื่นๆ ในฝูง

ตัวโตที่เป็นโรค (ซ้าย) และตัวเต็มวัยของพยาธิใบไม้ตับ (ขวา)

3. โรคพยาธิเม็ดซากู

พยาธิชนิดนี้เป็นชนิดเดียวกับพยาธิตัวตืดของคน มีความสำคัญทางสาธารณสุขอย่างมาก เพราะคนที่บริโภคเนื้อที่มีพยาธินี้โดยไม่ทำให้สุกก่อนจะเป็นโรคพยาธิชนิดนี้ได้

พยาธิชนิดนี้มีลักษณะเป็นถุงกลมหรือยาวรี รูปไข่ไม่มีสีขาวขุ่นหรือสีเทาปนแดงขนาดต่าง ๆ กัน ตั้งแต่เท่าเมล็ดถั่วเขียวถึงเมล็ดถั่วลิสง โดยมากพบที่หัวใจ กล้ามเนื้อแก้มและกระบังลมหรืออาจพบได้ตามอวัยวะอื่นๆ

การติดต่อ โค-กระบือ เป็นได้โดยกินไข่พยาธิหรือปล้องสุก ของพยาธิตัวตืดของคน ซึ่งออกมากับอุจจาระเข้าไป เมื่อไข่ของพยาธิเข้าสู่ลำไส้แล้วจะฟักออกเป็นตัวอ่อนไขเข้าสู่กระแสโลหิต แล้วไปอยู่ตามอวัยวะต่างๆ และสร้างถุงหุ้มตัวเห็นเป็นเม็ดดั่งกล่าวข้างต้น

การป้องกันและรักษา ป้องกันโค-กระบือ ไม่ให้มีโอกาสกินอุจจาระของคนได้โดยให้ประชาชนใช้ส้วมที่ถูกสุขลักษณะ คนที่เป็นโรคควรรักษาเสีย เนื้อที่จำหน่ายให้ประชาชนควรผ่านการตรวจจากสัตวแพทย์อย่างเข้มงวด และประชาชนควรบริโภคแต่อาหารที่ทำให้สุกจริง ๆ

4. โรคอะนาพลาสโมซิส

โรคนี้ทำให้โคนมตายมากที่สุดโรคหนึ่ง มีเห็บและแมลงดูดเลือดหลายชนิดเป็นพาหะโดยเฉพาะเห็บ โคเป็นโรคได้จากการที่ถูกเห็บหรือแมลงกัดแล้วเชื้อเข้าสู่ตัวโค

สาเหตุ เกิดจากเชื้ออะนาพลาสมา มาร์จินาเล เชื้อนี้จะตรวจพบในเม็ดเลือดแดง

อาการ มีทั้งแบบรุนแรงและแบบเรื้อรัง โคจะมีไข้สูง เยื่อเมือกซีด เบื่ออาหาร หายใจหอบ น้ำนมลด สัตว์ที่ท้องอาจจะแท้งได้ บางรายมีอาการดีซ่านร่วมด้วย น้ำปัสสาวะมีสีเหลืองคล้ายสีฟางข้าว สัตว์ป่วยที่อายุมากจะตายภายใน 1-4 วัน

การรักษา ยาที่ใช้ได้ผลดีคือ เตตราซัยคลิน ชนิดฉีดเข้าหลอดเลือด หรือ อิมิโซล

การป้องกัน กำจัดเห็บและแมลงดูดเลือด ควบคุมการเคลื่อนย้าย โค หรือให้วัคซีนที่เป็นเชื้ออะนาพลาสมา เช่นทริลเล

5. โรคนาบีชีโอซิส

มีชื่อพ้องคือ โรคน้ำเห็บโค โรคน้ำสวะแดง

สาเหตุ เกิดจากเชื้อนาบีเชียพอบอยู่ในเม็ดเลือดแดงของโคที่เป็นโรค

การติดโรค มีเห็บช็อบูโอฟิลัส ไมโครพัสเป็นตัวนำโรค โดยเห็บที่มีเชื้อไปดูดเลือดแล้วปล่อยเชื้อเข้าสู่ตัวโค

อาการ ไข้สูง ไม่กินอาหาร กระเพาะหมักไม่ทำงาน หายใจหอบ ในรายเฉียบพลัน โคนมักตายใน 2 - 3 วันภายหลังจากแสดงอาการ ถ้าไม่ตาย จะพบว่าเยื่อเมือกที่ปากและตาซีด น้ำปัสสาวะสีเข้มมากขึ้นจนบางครั้งเกือบดำ และมีดีซ่าน

แม่โคปัสสาวะออกมาสีสีแดง

การตรวจวินิจฉัย ถ้าสงสัยว่าเป็นโรคนี ควรมตามสัตว์แพทย์มาเจาะเลือด ทำฟิล์มบางบนสไลด์ หรือถ้าสัตว์ตายให้ใช้สไลด์ไปแช่เลือดจากอวัยวะพวก ตับ หัวใจ ม้าม ไต แล้วย้อมด้วยสีอิมซา นำไปตรวจหาเชื้อ

การรักษา ยาที่ให้ผลดีคือเบเรนิล อิมิโซลและอะคาปริน ซึ่งเป็นยาฉีดและควรให้ยาบำรุงด้วย

การป้องกัน ควบคุมเห็บ โดยใช้ยากำจัดเห็บพ่นบนตัวสัตว์และบริเวณคอก เช่น อะซุนโทล เซฟวิน เบอร์โคทอกซ์ หรือใช้ยาฉีดมาเห็บ คือ ไอเวอร์เม็คติน ทำวัคซีนให้แก่ลูกโคอายุน้อยกว่า 1 ปี โดยใช้วัคซีนที่พัฒนาจากเชื้อที่พบจากแหล่งที่จะใช้ทำวัคซีน

น้ำปัสสาวะสีแดงจากโคเป็นโรคบาซิลโอซิส (ขวา)
เทียบกับน้ำปัสสาวะจากโคปกติ (ซ้าย)

การพยาบาลสัตว์เบื้องต้น

ยาและอุปกรณ์ที่ควรมีไว้ประจำคอก

1. **อุปกรณ์ต่างๆ ที่จำเป็น** เช่น สำลี ผ้าก๊อซที่สะอาดหรือที่ผ่านการฆ่าเชื้ออย่างดี กรรไกรควรมี 2 อัน อันหนึ่งเป็นกรรไกรปลายแหลมที่คมมาก ใช้ตัดเนื้อเยื่อ ตัดหนัง อีกอันหนึ่งใช้ทั่วๆ ไป ปากคีบชนิดมีเขี้ยวอย่างน้อย 1 อัน ถาดรูปไตหรือรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าทำด้วยสแตนเลสขนาดพอที่จะใส่กรรไกรและปากคีบเพื่อใช้แช่น้ำยาฆ่าเชื้อก่อนที่จะใช้เครื่องมือเหล่านี้ทำแผลหรืออาจใช้ต้มลวกและเข้มนิดยาก็ได้ นอกจากนี้ควรมีก่องแบบมีฝาปิดเพื่อใช้เก็บอุปกรณ์ต่างๆ ที่กล่าวนี้หรือมีตู้เก็บมิดชิดป้องกันฝุ่นหรือแมลงสาบ

เทอร์โมมิเตอร์(ปรอท)ควรมีชนิดที่อ่านค่าอุณหภูมิได้ทั้งเป็นองศาเซลเซียส (C)และองศาฟาเรนไฮต์ (F)

2. **ยาฆ่าเชื้อโรค** มีไว้ล้างทำความสะอาดเครื่องมือ อุปกรณ์ หรือ ล้างคอก ในกรณีที่สงสัยว่ามีการติดเชื้อโรคหรือการระบาดของโรคต่างๆ

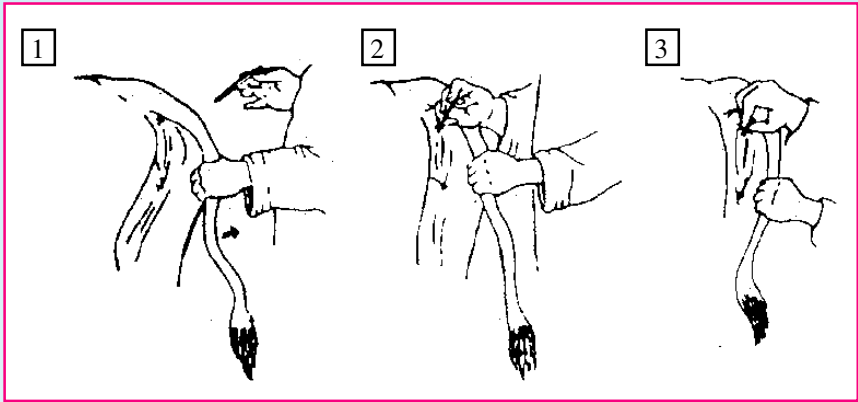
3. **ยาใส่แผล** เช่น ทิงเจอร์ไอโอดีน ยาสีม่วง (Gentian violet) ยาเหลือง ฯลฯ

4. **ยาล้างแผล** เช่น แอลกอฮอล์ หรือด่างทับทิม น้ำยาไฮโดรเจนเปอร์ออกไซด์

5. **ยาผงโรยแผลกันแมลงวัน** วางไข่ เช่น เนกาซันด์

6. **ยาปฏิชีวนะรักษาแผล** อาจเป็นผงสำหรับโรยแผล เช่น บาโนซิน หรือชนิดเป็นครีมป้ายแผล เช่น แบคตาซิน หรือชนิดครีมเป็นหลอดใช้ป้ายตาที่อักเสบจากการติดเชื้อ หรือการแพ้ฝุ่นผง และเกิดการอักเสบตามมา การใช้ให้ล้างตาที่อักเสบให้สะอาดด้วยน้ำอุ่นที่สะอาด 2 ครั้ง แล้วป้ายครีมลงในตา ปิดหนังตาสัตว์ และคลึงเบาๆ ให้ยากระจายทั่ววันยันตา วันละ 2-3 ครั้ง

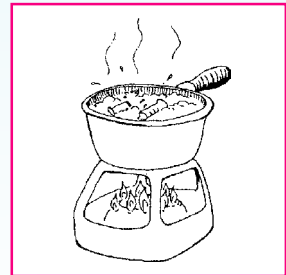
การวัดอุณหภูมิด้วยเทอร์โมมิเตอร์

1. บังคับให้สัตว์อยู่นิ่ง
2. ดึงทางไปด้านข้าง
3. สอดเทอร์โมมิเตอร์ ซึ่งสัดให้ปรอทอยู่ต่ำกว่าขีด 35 องศาฟาเรนไฮด์ เบาๆ เข้าทางทวารหนัก ให้ลึกพอสมควร ถือไว้นาน 30 วินาที (หรือนับ 1,2,3,.....ถึง 30 ซ้ำๆ
4. มาดูค่าอุณหภูมิ เช็ดอุจจาระออกได้แต่ห้ามสัดเทอร์โมมิเตอร์ เพราะค่าอุณหภูมิจะเปลี่ยนแปลง
5. ทำความสะอาดเทอร์โมมิเตอร์ ด้วยน้ำสบู่ หรือน้ำยาฆ่าเชื้อ เช็ดให้แห้งเก็บใส่กล่อง ห้ามล้างด้วยน้ำร้อนหรือวางทิ้งกลางแดดเพราะจะระเบิด

การฉีดยาสัตว์

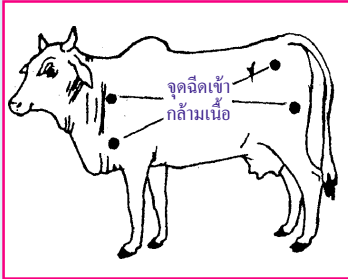
1. ต้มเข็มและกระบอกฉีดยาที่จะใช้ ประมาณ 15 นาที แยกกระบอกฉีดและลูกสูบออกจากกัน ก่อนนำไปต้ม กระบอกฉีดยาใดที่ต้มไม่ได้ให้ล้างทำความสะอาดด้วย แอลกอฮอล์ หรือ

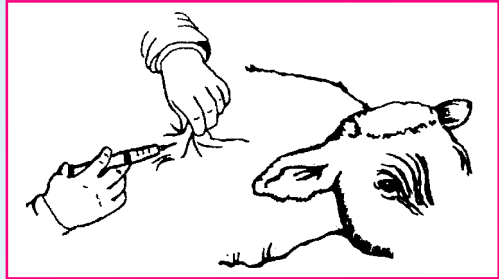
น้ำยามาเชื่อก่อนนำไปใช้ใหม่ทุกครั้ง แต่ถ้าจะใช้ฉีดวัคซีนให้คัมในน้ำเดือด
เท่านั้น ห้ามแช่ในน้ำยามาเชื้อ

- จุดฉีดยา ฉีดเข้ากล้ามเนื้อ มี 2 ที่ คือส่วนหน้าของหัวไหล่ และ
ที่สะโพก

ฉีดยาเข้าใต้หนัง บริเวณแพงคอก

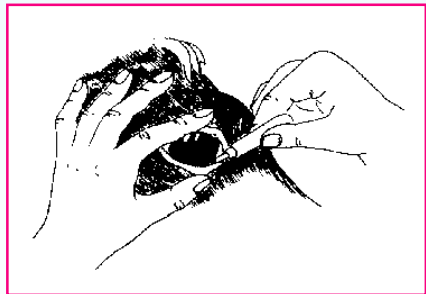
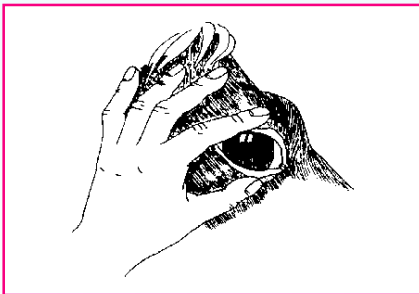
ฉีดยาเข้ากล้ามเนื้อ

ฉีดยาเข้าใต้ผิวหนัง

การใส่ยาในตาสัตว์

1. บังคับให้สัตว์อยู่นิ่ง
2. ใช้นิ้วหัวแม่มือ และนิ้วชี้ดันเปลือกตาบน ล่าง แยกออกจากกัน
3. ใช้สำลีหรือผ้าสะอาดเช็ดขี้ตา สิ่งแปลกปลอมออก
4. หยอดตา ด้วยยาหยอดตา
5. ดันหนังตาบนและล่างมาชิดกันให้ยากระจายไปทั่วตา

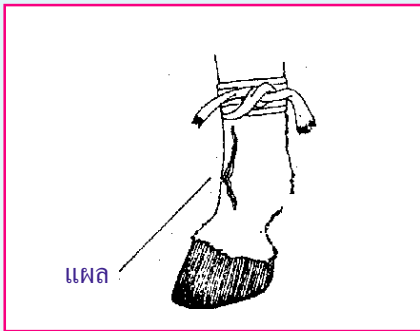

การรักษาแผลที่ถูกวิธี

การรักษาแผลตั้งแต่เริ่มเป็นจะทำให้รักษาได้ง่าย แผลหายเร็ว และเสียค่าใช้จ่ายน้อยกว่าที่จะปล่อยให้จนเกิดการติดเชื้อหรือแผลเป็นหนองหรือจนเชื้อเข้ากระแสเลือดทำให้โคไม่สบาย ไม่กินอาหาร

การทำแผลมีหลักการง่ายๆ ดังนี้

1. ทำให้เลือดหยุดไหลเร็วที่สุด ถ้าแผลเล็กน้อยเลือดจะหยุดไหลไปเอง แต่ถ้าบาดแผลใหญ่มีเส้นเลือดฉีกขาดให้ใช้ผ้าก๊อชอุดหรือกดที่ปากแผลไว้จนกว่าเลือดจะหยุด ถ้าเลือดยังไม่หยุดหรือบาดแผลใหญ่มากอาจต้องใช้วิธีห้ามเลือดแบบขันชะเนาะ (ใช้เชือกหรือผ้าพันแผลรัดเหนือแผลแล้วใช้ไม้สอดที่ปมช่วยบีบให้แน่นปมไม่คลาย) และปล่อยออกทุก 20 นาทีจนกว่าเลือดจะหยุดไหล

2. สิ่งสำคัญคือ การทำความสะอาดแผลในทันที เพื่อป้องกันหรือลดการติดเชื้อตามมา หากมีสิ่งสกปรก เช่น เศษดิน หิน โคลน ไม้ ให้ล้างออกให้หมดด้วยน้ำสะอาด เอาสิ่งแปลกปลอม เศษเนื้อตายหรือหนองที่เป็นลิ่มหรือก้อนออก ตัดหรือโกนขนรอบๆ แผลออก ล้างด้วยน้ำสะอาดอีกครั้ง แล้วล้างซ้ำด้วยยาฆ่าเชื้อหรือยาล้างแผล ถ้าเป็นแผลที่เพิ่งเกิดใหม่ๆ ใช้แอลกอฮอล์ แต่ถ้าเป็นแผลเก่าสังเกตจากการที่มีหนอง ต้องใช้น้ำยาไฮโดรเจนเปอร์ออกไซด์

ถ้าไม่มีอาจใช้น้ำเกลือ (โดยใช้เกลือแคงประมาณ 1 ช้อนชาผสมกับน้ำต้มหนึ่งขวดแม่โขง) ล้างแผลแทน แล้วเช็ดให้แห้งด้วยผ้าสะอาดหรือผ้าก๊อซใส่ยาใส่แผล ถ้าเป็นแผลใหม่ใช้ทิงเจอร์ไอโอดีน ยาสีม่วง แต่ถ้าเป็นแผลมีหนองควรรักษาปฏิชีวนะชนิดครีมร่วมด้วย แล้วรอยด้วยยาผงกันแมลงวันวางไข่

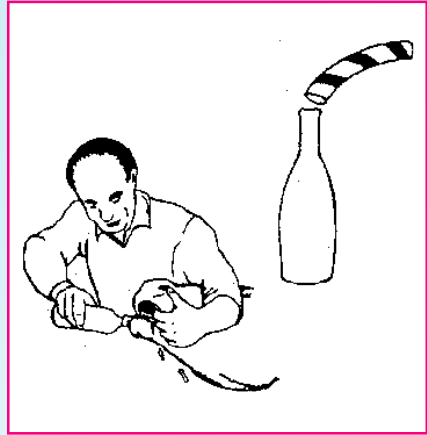
3. ดูแลควบคุมอย่าให้แผลสกปรก หรือฟกช้ำเพิ่มขึ้น ทำแผลอย่างน้อยวันละ 1 ครั้งติดต่อกันช่วง 3 วันแรกที่เริ่มเป็นแผล หลังจากนั้นอาจใส่ยาทุกวันแต่เว้น 2 - 3 วันล้างแผลครั้งหนึ่งก็ได้

4. การรักษาแผลไฟไหม้ น้ำร้อนลวกต้องทำทันที ถ้าเป็นเพียงเล็กน้อยและมีสิ่งสกปรกบนแผล ก็ค่อยๆ ชะล้างด้วยน้ำเกลือแล้วทายาโดยใช้ยาปฏิชีวนะชนิดครีม หากเป็นแผลที่มีเนื้อที่กว้างจะอันตรายมาก ควรตามสัตวแพทย์มาช่วยรักษา

การรักษาแผล ฟี หนอง

1. รอให้ฝีสุกจนนิ่มก่อนจึงทาทิงเจอร์บริเวณที่เป็นฝีแล้วผ่ากรีดแผลตรงตำแหน่งต่ำที่สุดของฝี
2. เอาด้ามช้อนที่สะอาดชุดเอาเศษหนองและเนื้อตายที่อยู่ในถุงฟีออกให้หมด
3. ล้างภายในถุงด้วยน้ำยาฆ่าเชื้อ
4. ใช้ผ้าพันแผลชุบทิงเจอร์ไอโอดีน ยัดอัดใส่เข้าไปในถุงฟีให้เต็มแน่น และปล่อยชายผ้าไว้เล็กน้อยด้านนอกปากแผล เพื่อความสะอาดในการทำแผลครั้งต่อไป
5. เปลี่ยนผ้าพันแผลทุก 3 วัน
6. ใส่ยากันแมลงบริเวณปากแผล เช่น ยาผงเนกาซันด์ เพื่อกันไม่ให้แมลงวันมาไข่ในแผล

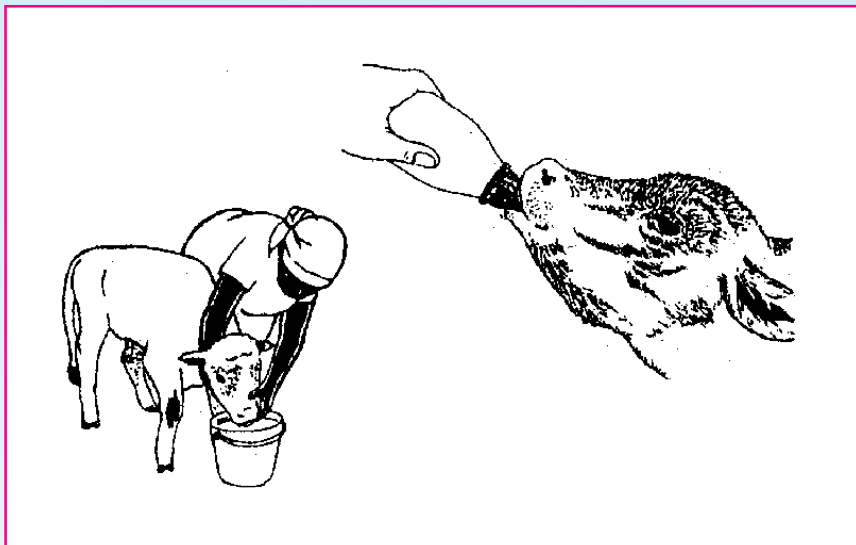
การบังคับสัตว์เพื่อป้อนยา

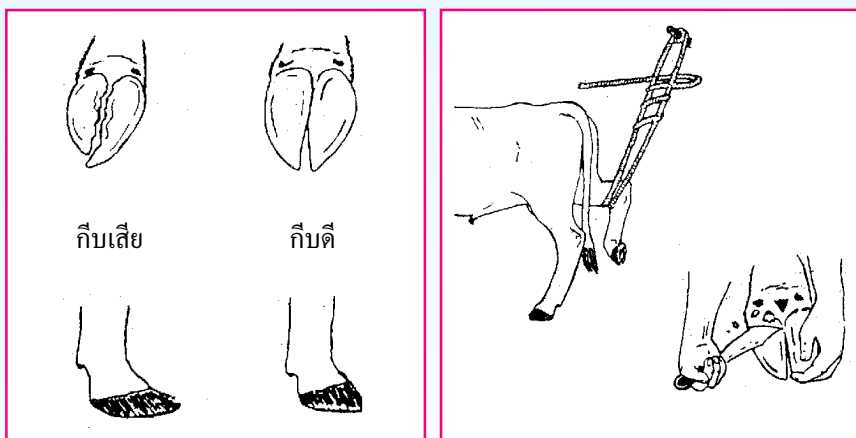
การบังคับสัตว์เพื่อตรวจดูฟัน

การป้อนนมลูกอ่อน

การตัดแต่งกีบ

ลักษณะกีบสัตว์ที่ต้องตัดแต่ง

การตัดแต่งกีบ

แผนการดูแลสุขภาพโค-กระบือประจำปี

ต่อไปนี้เป็นตัวอย่างการดูแลสุขภาพโค-กระบือประจำปี ที่ฟาร์มแห่งหนึ่ง
ทำเป็นประจำ

เดือนกุมภาพันธ์	ฉีดวัคซีนป้องกันโรคปากและเท้าเปื่อย เจาะเลือดตรวจพยาธิในกระแสเลือด ฉีดยาถ่ายพยาธิภายในและพยาธิภายนอก
เดือนมิถุนายน	ฉีดวัคซีนป้องกันโรคปากและเท้าเปื่อย ฉีดวัคซีนป้องกันโรคเฮโมรายิกเซฟติซีเมีย เจาะเลือดเพื่อตรวจและทดสอบโรค <ul style="list-style-type: none">- พยาธิในกระแสเลือด- เลปโตสไปโรซิส- บรูเซลโลซิส- พาราทูเบอร์คูโลซิส
เดือนสิงหาคม	กำจัดพยาธิภายในและภายนอก
เดือนกันยายน	เจาะเลือดตรวจโรคเลปโตสไปโรซิส
เดือนตุลาคม	ฉีดวัคซีนป้องกันโรคปากและเท้าเปื่อย เจาะเลือดตรวจพยาธิในกระแสเลือด
เดือนธันวาคม	ทำการคัดสัตว์ทิ้ง <ul style="list-style-type: none">- เจาะเลือดตรวจโรคเลปโตสไปโรซิส- ตรวจและทดสอบโรควัณโรคในโค

แผนการให้ยาบำรุงสุขภาพ

- ให้ซีลีเนียม + วิตามิน E แก่แม่โคท้อง 2 ครั้ง
ครั้งที่ 1 1 เดือนก่อนกำหนดคลอด
ครั้งที่ 2 2 สัปดาห์ก่อนกำหนดคลอด
- ให้ ADE 3 ในแม่โคท้องทุก 3 เดือน
- ในพื้นที่พื้นมีน้ำขังหรือแฉะ ควรใช้สารละลายยูนีส 5%
จุ่มเท้าเพื่อให้อากาศแห้ง

แผนการดูแลสุขภาพลูกโค - กระบือ

อายุ 3 อาทิตย์ - 1 เดือน	ถ่ายพยาธิตัวกลมครั้งที่ 1
อายุ 6 อาทิตย์	ถ่ายพยาธิตัวกลมครั้งที่ 2
อายุ 3 - 8 เดือน	ฉีดวัคซีนป้องกันโรค布鲁เซลโลซิส ในลูกโคตัวเมีย
อายุ 6 เดือน	ถ่ายพยาธิตัวกลมครั้งที่ 3 และถ่ายซ้ำ ทุก 6 เดือน
อายุ 6 เดือน	ฉีดวัคซีนป้องกันโรคปากและเท้าเปื่อย ฉีดวัคซีนป้องกันโรคเฮโมรายิกเซฟติซีเมีย
อายุ 8 เดือน - 1 ปี	ตรวจสอบโรคพยาธิใบไม้ในตับ และ ทำการถ่ายพยาธิในพื้นที่ที่มีการติดโรคนี้นี้ และควรถ่ายซ้ำทุก ๆ เดือน

แบบสอบถาม

หนังสือคำแนะนำ เรื่อง การดูแลสุขภาพโค-กระบือ

1. ชื่อ (นาย/นาง/น.ส./อื่น ๆ).....นามสกุล.....อายุ.....ปี
2. บ้านเลขที่.....ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....
3. เพศ 1. ชาย 2. หญิง
4. วุฒิการศึกษาสูงสุด
 1. มัธยมศึกษา 2. อนุปริญญาหรือเทียบเท่า
 3. ปริญญาตรีหรือเทียบเท่า 4. อื่น ๆ (โปรดระบุ).....
5. อาชีพหลัก
 1. เกษตรกร (เลือก) พืช, ประมง, ปศุสัตว์ 2. พนักงานเอกชน/ธุรกิจส่วนตัว
 3. รับราชการ/รัฐวิสาหกิจ 4. อื่น ๆ (โปรดระบุ).....
6. ท่านได้รับหนังสือเล่มนี้มาจากที่ใด
 1. กรมปศุสัตว์ (ระบุหน่วยงาน).....
 2. การจัดงานด้านปศุสัตว์ (ระบุชื่องาน).....
 3. อื่น ๆ (โปรดระบุ).....
7. หนังสือเล่มนี้ได้ให้ประโยชน์อะไรกับท่านบ้าง (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)
 1. ให้ความรู้ 2. สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ต่อไป 3. อื่น ๆ (โปรดระบุ).....
8. เหตุผลที่ทำให้ท่านหยิบหนังสือเล่มนี้มาอ่าน (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)
 1. ชื่อเรื่อง/เนื้อหา 2. การจัดรูปเล่มน่าสนใจ
 3. ขนาดตัวอักษรน่าอ่าน 4. อื่น ๆ (โปรดระบุ).....
9. ท่านต้องการทราบอะไรเพิ่มเติมจากหนังสือเล่มนี้อีก (โปรดระบุ)
9.1
9.2
9.3
10. คำถามที่ท่านต้องการถามเกี่ยวกับหนังสือเล่มนี้ อะไรบ้าง (โปรดระบุ)
10.1
10.2
10.3
11. ปัญหาและข้อเสนอแนะอื่น ๆ (โปรดระบุ)
.....
.....

☆ ขอขอบพระคุณในความร่วมมือ ☆

กรุณาส่งแบบสอบถามคืนได้ที่

กลุ่มเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ สำนักพัฒนาการปศุสัตว์และถ่ายทอดเทคโนโลยี กรมปศุสัตว์
ถนนพญาไท กรุงเทพฯ 10400 โทรสาร 0-2653-4934 E-mail: relation@dld.go.th